

Borbás Barnabás

KIPARANCSOLTAK A RÁKOSI-VILLÁBÓL

Ungváry Krisztián – Tabajdi Gábor: *Budapest a diktatúrák árnyékában. Titkos helyszínek, szimbolikus terek és emlékhelyek.* Jaffa Kiadó, Budapest, 2012, 192 oldal, 3150 Ft

Pár másodperc őszinte döbbenetet okozott, amikor felnőttem fejjel megtudtam: gondtalan óvodás éveim Somlói úti helyszínétől pont kőhajításnyira emelkedő modern épületkomplexum korábban az MSZMP házi ökleként létrejött Munkásörség központja volt – és az Ungváry–Tabajdi-féle alternatív városkalauz átolvasása után azt hiszem, hogy a történéspáros (legalábbis a budapesti olvasóknál) részben pont erre az érzésre utazik. A ráismerésre: hogy egyik régi kedvelt budai kocsmánk helyén 60 éve rémes kivégzések voltak; hogy hetente elhaladok a Gestapo valamikori fegyverraktára előtt; hogy a Hegyalja úti Mambo Club sosem volt kóser hely.

Talán a szerzők előélete miatt lehet nagy a kísértés, hogy munkájukat – mintha az egész valamiféle *emlékezetpolitikai credo* lenne – ideológiai szempontok szerint szedjük ízekre. Ezt tette György Péter is a Magyar Narancsban publikált recenziójában (2012/26. [június 28.]), ahol gyakorlatilag elhibázottnak nevezte a könyv tematikai tagolását, és erősen bírálta a kortárs populáris emlékezetkultúrából merítő, a „politikai kalandorság divatjának” bedőlő szólásmódját és eszköztárát. Holott úgy látom, egy *Titkos helyszínek, szimbolikus terek és emlékhelyek* alcímmel megjelent kötethez sokkal természetesebb és a dolog jellege miatt célszerűbb is úgy viszonyulni, ahogy – talán ez megkockáztatható – az olvasók többsége is fog: útikalauzként.

A teszthez először is kerékpárra ültem, és bejártam néhány olyan helyszínt, ami a könyv alapján felkeltette az érdeklődésemet, és ami napi útvonalamtól sem térített el túlságosan. (Antropológiailag úgy alakult, hogy ezek a helyek mind Budán találhatóak.) Útikönyvként a munka naprakészsége, pontossága, használhatósága érdekelt.

Útközben az első tájékozódást zavaró körülmény a térképekkel kapcsolatban jelentkezik: a két kihajtható vázlaton hat különböző színnel jelölt helyszínek számozásának feloldását ugyanis csak nehézkesen kereshetjük vissza. Egyszerűbb lett volna a tartalomjegyzékben is feltüntetni a térkép számait. A másik használhatóságra vonatkozó kritika már tartalmi. Tegyük fel, hogy a titkos labirintusokra, háborús bunkerekre és más, vassal bélelt járatokra fogékony olvasó érdeklődését nem elégíti ki a Sas-hegy háborús emlékeiről szóló leírás; saját szemével nézné meg a Meredek utcai, jelenleg az MTA felügyelete alatt álló „bombabiztos, föld alatti helyiségeket”. Csak a helyszínre érkezve éri majd a csalódás: az bizony a közönség elől nemhogy lezárt terület, hanem még szívós érvelés után sem engednek le senkit az Akadémia munkatársain kívül. Nincs előzetes egyeztetés, nincs kiskapu. Ezzel a renddel persze nincs is probléma, de könyvünköből fájlóan hiányzik az az egy „közszolgálati” mondat, amely erre vonatkozik.

Az igazi gond, hogy a fenti tapasztalat városi túráim során többször is jelentkezett. Kissé kellemetlenebb hangon, de hasonló minta alapján utasítottak vissza Rákosi Mátyás egykori XII. kerületi villájából (Lóránt út 4/b) is. Az útikönyv elárulja, hogy ház pincéjében 12 méter mélyen bombabiztos óvóhelyet építettek a pártfőtítkár számára – azt viszont nem írja, hogy a villa régóta társasház, a pincét pedig – a lakók elmondása szerint – semmilyen módon sem lehet megnézni. Ingerülten parancsoltak ki a ház kertjéből, elvileg nem is elsőként ebben a szezonban („Ezen a nyáron maga már huszadik, aki ezzel zaklat!”), így talán itt is elfért volna egy tájékoztató mondat Rákosi régi lakóhelyének jelenlegi státusáról.

Utam során ütköztem még hasonló gátakba, a hibás pedig minden esetben (nyilván a saját kíváncsiságomon túl) a kalauz információszegénysége volt. Az információdeficit persze nem általános: van utalás az egykori Pesti Magyar Kereskedelmi Bank nyílt napjaira. Ahogy az Andrássy út 73–75. alatti vezetési pontnál is közlik az olvasóval, hogy nem látogatható, és a csepeli légvédelmi bunkereknel is említik, melyik nyitott és melyik zárt a közönség előtt. Így nehezen érthető, hogy ezt a tájékoztatást miért nem terjesztették ki a könyv egészére. Vagy más jól bevált útikönyvekhez hasonlóan a szerzők miért nem jelezték mondjuk piktogramos rendszerrel az egyes elemek bejárhatóságát.

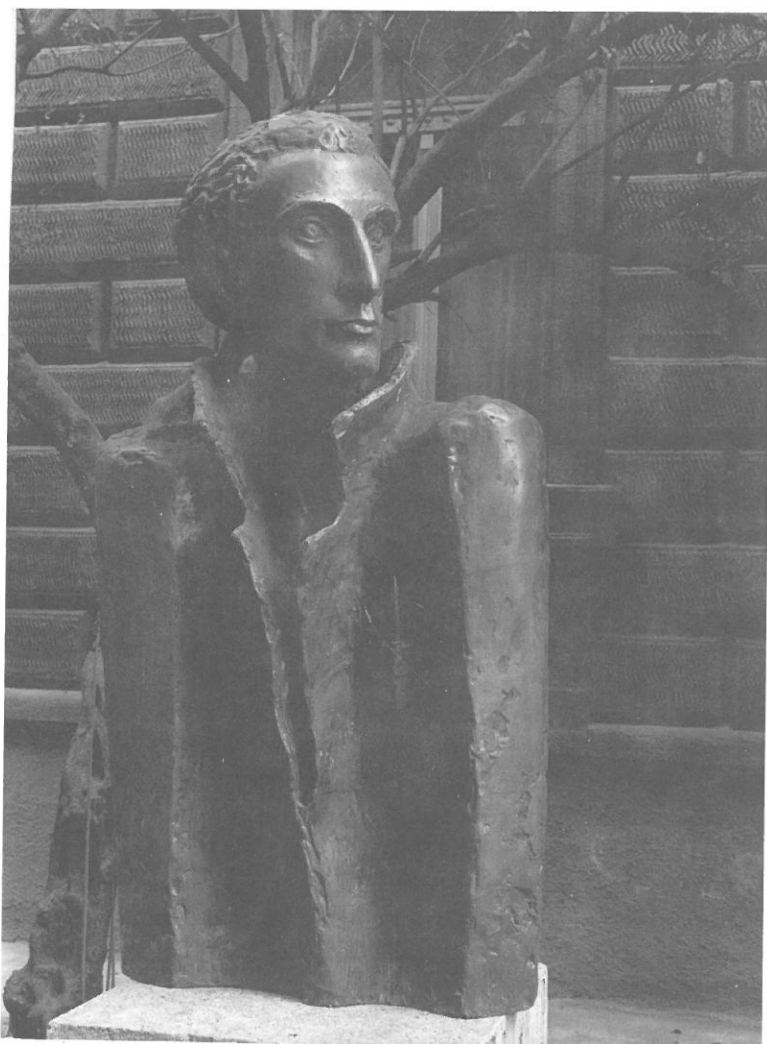
A hiányosságok nem szakmai felkészületlenséget, inkább átgondolatlanságot, néhol hamar munkát jeleznek. Ez látszik a kalauz koncepciójának, a válogatott helyszínek összeállításának a meghatározásánál is. Tabajdiék módszerüket így írják le: „Csak olyan helyszíneket vettünk fel, amelyek (1) a XX. század totális diktatúráival függenek össze, (2) nem szerepelnek útikönyvekben, illetve (3) nem könnyen találhatók meg.” A szigorúan lefektetett hármasság alapján furcsa, hogyan került mégis térképre a Gellért Szálló, a Citadella, a Népstadion, a Műszaki Egyetem. Vagy melyik útikönyvben ne szerepelne a Szoborpark, a Kossuth tér?

A praktikus szempontokon és a koncepció vizsgálatán túl persze nehéz kritikus szó nélkül elmenni egyes elvi-tartalmi momentumok mellett is. A szerzők ugyanis a legtöbb térképre tett helyszínnél történelmi gyorsértékelésbe is bocsátkoznak, sőt helyenként kemény ítéleteket és emlékezetstratégiai elvárásokat is megfogalmaznak. Noha fontos rögzíteni, hogy ennek a félmúlt borzalmait sorra vevő könyvben (legyen szó bár útikönyvről) akár helye is lehet, két példát azért említek, ahol a kiszólás alighanem túlment egy útikalauz keretein. Az egyik a Hősök tere 1919 előtti állapotának jellemzése, ahol a szerzőpáros „nemzeti önelégültséget sugárzó kompozíciót” említ (15). Még ha ez is a véleményük a térről, nem tudni, ez mennyit tesz hozzá a tájékozódni kívánók tudásához, netán olvasmányélményéhez. Vagy ha már a Hősök terénél önelégültségről beszélnek, miért nem terjesztik ki a kritikát – hogy mást ne mondjak – a Citadellára, melyről már Makovecz Imre előtt is sokan megfogalmazták, hogy egész Budapest szégyene? Hiszen mégiscsak egy idegen hatalom elnyomó kontrollra szánt erődítménye a főváros felett. (Emellett ronda is.)

A másik a példa Semmelweis u. 1–3. épületének bemutatásából való, ahol az olvasó a lakonikus megfogalmazásból így okosodik: „Itt működik a Magyarok Világszövetsége nevű sajátos szervezet is.” Mivel a szavak itt útikönyvi – tehát nem mondjuk publicisz-

tikai – kontextusban jelennek meg, a „sajátos” jelző furcsán lóg a levegőben. Nem az MVSZ miatt kívánczolt ki belőlem a kritika; felőlem a Magyarországi Cigányok Független Érdekvédelmi Szövetsége (Macifész) is kaphat egy termet a Semmelweis u. 1–3-ban, nem hiszem, hogy a városi kalauzban ez külön szurkát érdemel.

Ungváry Krisztián és Tabajdi Gábor könyve kiváló ötletből lett – a befektetett tudás, sok jó történet és hasznos információ ellenére – felemás megvalósítás. Városaink, tereink múltjának feldolgozásában, az értő tájékozódásban és az idegenforgalomban is előbbre vihet egy-egy jól kitalált és szerkesztett történelmi útikönyv. Budapest esetében ez még várat magára.

Radnóti (1974–1977 körül, félalakos bronz, Csongrád)